

ONS MARKENBOEK

oudheidkundige vereniging

de elf marken

GorsseL, november 2011

29e jaargang, no. 4

ONS MARKENBOEK

Uitgave van de oudheidkundige vereniging De Elf Marken te Gorssel.

De vereniging is opgericht op 27 september 1983 en heeft ten doel “de beoefening van de geschiedenis in het algemeen en in het bijzonder die van het grondgebied van de gehele, voormalige, burgerlijke gemeente Gorssel alsmede de bevordering in zo breed mogelijke kring van de belangstelling voor de geschiedenis van de voormalige gemeente Gorssel in al haar aspecten”.

CONTACTPERSONEN VAN DE WERKGROEPEN

Archiefzaken: P. Staal, Teenkweg 3, 7211 EV Eefde, tel. 0575 517623
Bibliotheek: W.J. Holtslag-Harkink, Blauwedijk 11, 7218 BJ Almen, tel. 0575 432058
Excursies: F. Woertman-Derks, du Tourweg 24, 7214 AL Epse, tel. 0575 492021
Genealogie: H.G. Pelgrum, Bakkersteeg 3, 7218 BM Almen, tel. 0575 431781
Richtershuis: H.F. Bruil, Molenweg 22, 7213 XG Gorssel, tel. 0575 491822

VERENIGINGSADRES:

Het Tramstation, van der Capellenlaan 4, 7213 AG GORSSEL

WWW.DEELFMARKEN.NL

SAMENSTELLING BESTUUR

Voorzitter: W.J. Holtslag-Harkink, Blauwedijk 11, 7218 BJ Almen, tel. 0575 432058

Secretaris: J. te Linde, Eendrachtstraat 4, 7211 AM Eefde, tel 0575 517369

2e Secretaris: H.G. Pelgrum, Bakkersteeg 3, 7218 BM Almen, tel. 0575 431781

Penningmeester: H.F. Bruil, Molenweg 22, 7213 XG Gorssel, tel. 0575 491822

Leden: W.J. Besselink, Sleedoorn 11, 7217 TL Harfsen, tel. 0573 431811
H. Hietbrink, Epserenk 26, 7214 AR Epse, tel. 0575 491992
A.M. de Ruiten, Joppelaan 14, 7213 AC Gorssel, tel. 0575 492139
P. Staal, Teenkweg 3, 7211 EV Eefde, tel. 0575 517623
F. Woertman-Derks, Du Tourweg 24, 7214 AL Epse, tel. 0575 492021

Vacature

Erelid: G.J. Verstege

REDACTIECOMMISSIE

Voorzitter: A.M. de Ruiten, Joppelaan 14, 7213 AC Gorssel, tel. 0575 492139
email: capellenhof1@wanadoo.nl

Leden: A.M. Geerlink-van der Gang, Hoefslag 12, 7213 BW Gorssel,
tel. 0575 492183
email: a.geerlink@kpnplanet.nl
H.A. Meijerink, Hulstweg 11, 7217 SZ Harfsen, tel. 0573-431591
email: arjan.meijerink@hetnet.nl

ONS MARKENBOEK

29e jaargang, no. 4, november 2011

INHOUD

	blz.
Mededelingen van het bestuur en de redactie	2
Ons Tramstation door W.J. Holtslag-Harkink	7
Verslag van de avondwandeling op Landgoed Ampsen op 12 juli 2011 door H.G. Pelgrum	10
Verslag excursie joodse geschiedenis Deventer op 13 augustus 2011 door H.F. Bruil	12
Verslag van de excursie naar Friesland op 13 september 2011 door S. Ham-Colthof	14
De Metwarkers van het Wald uit Den Schaorpaol 2, 2011 door L. Kemming	17
Het boerenleven in de eerste helft van de Twintigste Eeuw (1) door A.J. ten Have	20

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR EN DE REDACTIE

Dankzij de inzet van een groot aantal leden en bestuursleden is de verhuizing op vrijdag 12 augustus van het Richtershuis naar Het Tramstation zonder problemen verlopen. In dit nummer vindt u hiervan een verslag. Niet alles kon mee naar Gorssel. Op zaterdag 17 september is daarom een boelag in Harfsen gehouden. Daarna was er nog een restant aan meubels en serviesgoed aanwezig, maar ook dat heeft nog een goede bestemming gevonden, zodat we geen container voor de afvoer nodig hadden.

Op 9 september heeft onze vereniging deelgenomen aan Open Monumentendag. Het Tramstation paste uitstekend in het thema van dit jaar 'Nieuw gebruik van oude gebouwen'. Bij Het Tramstation traden de Gorsselse Boerendansers op en Dick ten Have verzorgde met Het Tramstation als vertrekpunt een paar rondritten door Gorssel met de trekkertram van De Keihave. De belangstelling viel wat tegen, maar dit had als voordeel dat er voor iedere bezoeker voldoende tijd en aandacht was.

Op vrijdag 28 oktober is Het Tramstation officieel geopend. Die dag werd samen met Viverion georganiseerd. Aansluitend hield De Elf Marken op 29 oktober een Open Dag voor haar leden en alle inwoners van Gorssel. Velen van u zullen op die dag een kijkje in en om het prachtig gerestaureerde Tramstation genomen hebben.

Voorts hebben we op vrijdagmiddag 4 november de personeelsleden van de diverse aannemers, die aan het project gewerkt hebben, uitgenodigd om het eindresultaat te bezichtigen.

Het bestuur kan met dank aan de excursiecommissie ook dit jaar weer terugzien op een drietal geslaagde excursies. Ruim twintig mensen namen deel aan de midzomeravondwandeling op 12 juli op landgoed Ampsen. Het weer dreigde niet mee te werken, er was zwaar onweer voorspeld. Gelukkig bleef Ampsen daarvan gespaard. Ook de middagwandeling op zaterdag 13 augustus in Deventer met als thema het Joodse leven in Deventer was zeer de moeite waard. Onze gids, Henk van Baalen, vertelde de ruim twintig deelnemers vele bijzonderheden over de synagoge in de Golstraat en tal van andere panden in de directe omgeving daarvan. Van deze excursies en ook van de derde excursie, de dagexcursie op 13 september naar Zuidwest Friesland, vindt u in dit nummer korte verslagen.

Verder in dit Markenboek een artikel over de medewerkers aan het Woordenboek van de Achterhoekse en Liemerse Dialecten (WALD), dat wij mochten overnemen uit Den Schaorpaol, nr. 2, 2011, geschreven door Loek Kemming. In dit artikel komen broer en zus Boschloo uit Almen aan het woord over hun bijdrage aan dit woordenboek.

Lezingen en dia-avonden 2011-2012

Als u dit leest hebben we de eerste lezing van dit seizoen al weer gehad. Op donderdag 13 oktober heeft Jan Dommerholt uit Lochem een lezing verzorgd over het houden van bijen. Bijzonderheden over de overige lezingen in dit seizoen vindt u hierna.

Epse: kerkje Protestantse Gemeente, donderdag 17 november 2010
Jan Berends uit Doetinchem zal het een ander vertellen over de bewogen geschiedenis van de kastelen en hun bewoners in Gelderland. Eerst wordt er een algemene inleiding gehouden, waarin een overzicht wordt gegeven van dit rijke bezit aan kastelen en landgoederen bij Geldersch Landschap/Geldersche Kastelen in onze provincie. Daarna komt de Veluwe in het centrum van de belangstelling te staan, waarbij speciale aandacht gewijd wordt aan de Cannenburch in Vaassen, het witte kasteel Staverden met het prachtige landgoed en Rosendael met het bijzondere park. Van enkele kastelen worden ook de interieurs en bewoners besproken.
Aanvang 20.00 uur.

Almen: De Hoofdige Boer, donderdag 19 januari 2011

Ons bestuurslid Henk Hietbrink uit Epse is lid van de Vogelwerkgroep IJsselstreek en zal in die hoedanigheid een lezing houden over het wel en wee van de ooievaars in Nederland in de afgelopen eeuw. Na de pauze zal hij als quizmaster optreden bij een natuurquiz waar een ieder aan deel kan nemen.
Er zal veel ruimte zijn voor vragen vanuit het publiek. Het belooft een gezellige en leerzame avond te worden.
Aanvang 20.00 uur.

Eefde: Het Hart, donderdag 23 februari 2011

Jan Bargeman uit Lochem zal een lezing verzorgen over de Joodse gemeenschap van Lochem. Van deze grote, eens bloeiende, Joodse gemeenschap in het handelsstadje Lochem (aan het begin van de Tweede Wereldoorlog 118 personen) heeft slechts een heel klein gedeelte (achttien) de gruwelen van de vernietigingskampen overleefd.

De - helaas voormalige - synagoge aan de Westerwal heeft inmiddels de functie van Herdenkingsmonument gekregen. Een speerpunt voor het Stichtingsbestuur Synagoge Lochem is het Westerborkproject. Volgend jaar al voor de vijftiende keer worden alle groepen acht van de Lochemse basisscholen bezocht en in de synagoge ontvangen en daarna begeleid bij een bezoek aan het Kamp Westerbork.

De Lochemse 4 meiherdenking wordt ieder jaar in de synagoge afgesloten. Verder worden door lezingen, concerten, tentoonstellingen en rondleidingen zo veel mogelijk mensen in de gelegenheid gesteld de prachtig gerestaureerde sjoel te bezoeken. Uniek in Nederland is het ijzeren plafond en de, daardoor, uitzonderlijke akoestiek.

Uitgaande van de activiteiten die het Stichtingsbestuur Synagoge Lochem ontwikkelt om de herinnering aan de omgebrachte Joodse medeburgers levend te houden (zo is in de hele gemeente Lochem huis-aan-huis het boekje 'Emmastraat 25, Lochem' verspreid, waarin de geschiedenis van de 'ondergang' van een Lochemse Joodse familie is beschreven) zal Jan een beeld schetsen van het ontstaan vanaf de veertiende eeuw tot en met de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog.

Aanvang 20.00 uur.

Almen: Ons Huis, donderdag 22 maart 2011

In het kader van het jaarlijkse gezamenlijke evenement met het Historisch Genootschap Lochem-Laren-Barchem zal Henk Koopman uit Diepenveen een presentatie verzorgen over de V1. De V1 was misschien wel een van Hitler's meest opvallende wapens tijdens de Tweede Wereldoorlog. Uiteindelijk zou de techniek van deze raketbommen de basis vormen van onze hedendaagse ruimtevaart. Behandeld worden de technische aspecten van de V1 op zich en de wijze van lanceren en alle aspecten van de operationele inzet gedurende de oorlog met aandacht voor onderwerpen zoals: schade, slachtoffers, propaganda, verdediging, enz. Allereerst vlogen de V1's vanuit Frankrijk naar Londen en, na de opmars van de Geallieerden vanuit Normandië na D-Day, werden de lanceringen vanuit Nederland en Duitsland gedaan met als belangrijkste doel de haven van Antwerpen in België. In Nederland kwamen de startgebieden in het grensgebied tussen Overijssel en Gelderland en bij Rotterdam te liggen. Bij deze lezing zal Henk vooral aandacht schenken aan de startbanen die in onze gemeente gelegen hebben.

Aanvang 20.00 uur.

Gorssel: De Roskam, dinsdag 27 maart 2011

Deze avond houden we onze jaarlijkse ledenvergadering. Na de ledenvergadering zal Jacobus Trijsburg uit Barchem, tot voor kort directeur van het Gelders Erfgoed, een dialezing houden onder de titel 'De regio in vogelvlucht, een cultuurhistorische verkenning van het nationale landschap De Graafschap'.

Aan bod komen de verschillende cultuurlandschappen, de landgoederen, de boerderijen, land- en waterwegen en de nederzettingvormen. Hij wil aandacht vragen voor de kernkwaliteiten van dit nationale landschap en zal een aantal vragen aan de orde stellen. Aanvang ledenvergadering 19.30 uur; aansluitend zal om 20.00 uur de lezing beginnen.

Boek gezocht!

Onze secretaris Johan te Linde had de hoop dat bij de verhuizing een zoekgeraakt boek tevoorschijn zou komen. Helaas is dit niet gebeurd. Het betreft een proefdruk van het boek 'De Twenthekanalen, succes van een mislukking', met als schrijvers Willy Heitling en Leo Lensen, uitgeverij Terra, Zutphen 1984. Dit boek is eigendom van een inwoner van Eefde, die het aan de 'werkgroep boek Eefde' ter inzage had gegeven. Ergens in het najaar van 2009 heeft onze secretaris per vergissing dit boek ingeleverd bij de bibliotheek van De Elf Marken. Tijdens de inlevering is het direct weer uitgeleend aan iemand die op dat moment in het Richtershuis aanwezig was. Van die uitlening is echter geen aantekening gemaakt. Het boek (A4-formaat, ca. 200 pagina's) zit in een groezelig plastic kaft en bevat een paar losse blaadjes.

Graag ontvangt Johan te Linde dit boek zo spoedig mogelijk terug (tel. 0575 517369).

Markenboeken digitaal

Via de website van het Regionaal Archief Zutphen is Ons Markenboek via de bibliotheekcatalogus op artikelniveau te doorzoeken. De bestanden zijn toegankelijk via de zoekterm Ons Markenboek of direct op (woord uit de) titel of auteur.

De website is ook anderszins zeer de moeite waard:
www.regionaalarchiefzutphen.nl

'Oudheidkundig' vervangen door 'Historisch'?

Jaren geleden hebben we in ons bestuur al eens geopperd dat het woord 'oudheidkundig' in onze verenigingsnaam, met name voor jeugdige publiek, oubollig klinkt. Uiteindelijk zijn we ook niet bezig met de Oudheid, maar met de geschiedenis van onze streek en zou de naam 'Historische Vereniging De Elf Marken' beter zijn. Toen we deze week ons adres door moesten geven aan een jongeman, merkten we aan zijn reactie dat hij bij 'oudheidkundig' even vreemd opkeek.

Daaraan denkend vragen we of u als lid ook de voorkeur geeft aan deze naamsverandering met het oog op de huidige en komende generatie. Deze wijziging moet dan in de komende ledenvergadering goedgekeurd worden en aangezien u niet allemaal naar die vergadering kunt komen, ontvangen we graag uw mening om toch een zo breed mogelijk gedragen besluit te kunnen nemen. Door de verhuizing moeten we na de ledenvergadering toch naar de notaris om onze statuten aan te passen.

Uw reactie kan per mail naar: info@deelfmarken.nl of per post naar: Het Tramstation, t.a.v. secretaris J. te Linde,

Van der Capellenlaan 4, 7213 AG Gorssel.

Zo hebt u meteen ons nieuwe adres!

Een beleefd, maar dringend verzoek uw mening door te geven!

Kopij voor het volgende nummer dient uiterlijk **zaterdag 31 december 2011** bij de redactiecommissie binnen te zijn (indien mogelijk met afbeelding).

ONS TRAMSTATION

W.J. Holtslag-Harkink

Het is zo ver... De Elf Marken zetelt in Het Tramstation, door ons en met name in Gorssel nog graag tramhuisje genoemd en intussen is de officiële opening alweer achter de rug.

Daaraan vooraf gingen veel dagen waarop in Ons Richtershuis in Harfsen de verhuisdozen ingepakt werden. Ook moesten we sorteren wat echt niet mee kon.

De verbouwing werd door ons nauwlettend gevolgd. Wat een enthousiasme troffen we aan bij de projectleider zowel als bij de architect. En met wat een vakmanschap en zeg maar gerust met liefde hebben aannemer en alle betrokkenen het werk uitgevoerd. En nu staat het gebouw te pronken op de plek waar vorig jaar nog een bouwval stond.

De huurovereenkomst werd getekend, sleutels werden uitgedeeld. En op 18 juli reed een grote verhuiswagen voor met de meubels, die we van de Rabobank Graafschap-Noord hebben gekregen. Een zeer waardevolle schenking: bureaus, bureaustoelen, een grote, prachtige vergadertafel met fijn zittende stoelen, een kastje, kapstok en tijdens de bouw waren de verrijdbare bibliotheekkasten al geïnstalleerd. En er kwam ook nog serviesgoed mee!

Maar daarna onze eigen verhuizing nog. Op 12 augustus was een heel stel vrijwilligers op tijd in Harfsen om Freddy v.d. Straat, die als sponsor de verhuizing aanbood, te helpen met het inladen. En toen in Gorssel het uitladen... de stroom verhuisdozen hield maar niet op, nadat de kasten en overige meubels geplaatst waren. Met z'n allen gezellig koffie en broodjes genuttigd en aan het eind van de middag de enorme chaos achtergelaten in de wetenschap dat ons nog heel veel uren werk te wachten stonden.

Allereerst is de bibliotheek ingepakt en dat was mooi werk, want op de buitenkant van de verhuisdozen stond aangegeven welke nummers er in zaten. Maar oh, oh, wat moest er daarna nog veel ingeruimd worden. In Harfsen is de geschiedenis van De Elf Marken intussen afgesloten, nadat we daar nog een boeldag hebben gehouden voor de achtergebleven spullen.

Buiten bij Het Tramstation moest ook nog van alles gebeuren en zo werd spontaan door Tuintechniek Eefde gras ingezaaid, werden tramrails, spoorbielzen en de lorrie geplaatst, het schuurtje ook maar even opgeknapt, kortom het is waard om straks alle fondsen en sponsors in ons Tramstation te vermelden.

De bedoeling is dat we een speciale aflevering van Ons Markenboek gaan wijden aan de geschiedenis van Het Tramstation. En daarom hier een oproep aan leden en overige Gorsselnaren om ons herinneringen aan ritjes in de tram, kortom alles wat met de voormalige tram te maken heeft, te vertellen. Foto's zijn natuurlijk ook welkom. Zo hebben we nog geen enkele foto van de duivenvereniging die jarenlang in Het Tramstation heeft gezeten. En wist u dat er in de oorlog na een bombardement tijdelijk een gezin van vier personen heeft gewoond? Ze konden water halen bij de familie Woertman.

Maar nu eerst alle aandacht voor de opening voor genodigden op 28 oktober en op de dag erna ons Open Huis... feestelijke gebeurtenissen die al achter de rug zijn als u dit leest.

De laatste bestuursvergadering in Harfsen.

Verhuisactiviteiten

VERSLAG VAN DE AVONDWANDELING OP LANDGOED AMPSEN OP 12 JULI 2011

H.G. Pelgrum

Onder leiding van de heer B.W. Oonk hebben we met 25 personen genoten van de prachtige omgeving van het landgoed Ampsen. Dit landgoed ligt zo dichtbij Gorssel en toch was het voor velen onbekend terrein.

We vertrokken vanaf de parkeerplaats bij de oprit van het kasteel. De parkeerplaats ligt achter het gemeentehuis van de voormalige gemeente Laren. Dit is in 1910 aan de Ampsenseweg, centraal in de gemeente Laren, gebouwd en heeft dienst gedaan tot de fusie met Lochem in 1971. De architect was G.J. Postel. Het pand is nu particulier bewoond.

De heer Oonk vertelde over hoe er eerst een buiten (Olt)Ampsen is geweest en er later een goed (Nijen)Ampsen ontstond. Beide huizen zijn in de Tachtigjarige Oorlog verwoest. Op de plaats van Nijen Ampsen is omstreeks 1650 het tegenwoordige kasteel Ampsen gebouwd. Omstreeks 1754 is het huis zeer ingrijpend verbouwd en uitgebreid. Het huis kreeg toen in grote lijnen zijn huidige aanzien, met de beide bouwhuizen als vleugels. Meer dan 400 jaar, van 1539-1946, is kasteel Ampsen in bezit van de familie Van Nagell geweest.

Het kasteel wordt nog steeds door familieleden bewoond. Na vererving zijn nu jonkheer en mevrouw Mr. R.E.W. van Weede-van de Wall Bake eigenaar. Ze hebben het landgoed, om de duurzaamheid naar de toekomst te verzekeren, ingebracht in hun eigen B.V. Landgoed Ampsen.

Het landgoed is nu nog 680 ha groot. Hiervan is 300 ha landbouwgrond en 380 ha bos, park en natuurterrein. De boerderijen zijn te herkennen aan de schuin lopende blauw-witte strepen op de luiken. Deze kleuren herinneren aan het familiewapen van de Heren van Ampsen, die tussen 1379 en 1430 eigenaar waren van Ampsen. Aan de zuidzijde wordt het landgoed begrensd door de spoorlijn Zutphen-Hengelo.

Van half acht tot bijna tien uur werden we attent gemaakt op de mooie natuur en de mooie lanen op het landgoed. We zagen hoe je een spechtentest kunt ontdekken. Reeën lieten zich zien en op een weide staken de hazen hun oren boven de klaver uit, alsof ze op ons zaten te wachten.

Het Siberiëpad, dat evenwijdig aan de hoofdlaan, dwars door het landgoed loopt, herinnert aan de tocht die baron Van Nagell in een eigen koets in 1815 maakte naar Sint Petersburg in Rusland. Hij vergezelde de latere koning Willem II voor diens huwelijk met Anna Paulowna, de dochter van de Russische tsaar.

Enkele jaren geleden is door jhr. Rudolph van Weede en Peter Noordanus een boekje, met mooie illustraties, geschreven over landgoed Ampsen. Hierin beschrijven ze 'Verleden, heden en toekomst van een landgoed in particulier eigendom'. Bovendien zijn enkele wandelroutes beschreven. Van Weede schrijft met liefde over zijn landgoed en over hoe hij dit probeert voor de toekomst te bewaren. Het boekje is te koop bij boekhandel Lovink in Lochem.

Kasteel Ampsen.

foto: H.F. Bruil

VERSLAG EXCURSIE JOODSE GESCHIEDENIS DEVENTER OP 13 AUGUSTUS 2011

H.F. Bruil

Op zaterdagmiddag 13 augustus verzamelden we ons met ruim twintig leden bij het stadhuis in Deventer voor een wandeling met Henk van Baalen door het oude centrum van de stad. In vervolg op de wandeling die we in 2005 met hem maakten, bekeken we nu een ander deel van de binnenstad waarbij vooral de Joodse geschiedenis van Deventer naar voren kwam.

Na een korte wandeling, die door alle verhalen toch ruim een half uur duurde, kwamen we bij de synagoge in de Golstraat. Deze synagoge, die in 1892 door de Deventer architect Mulock Houwer werd gebouwd, wordt sinds kort gehuurd door het Etty Hillesum Centrum. Zij wordt gebruikt voor het houden van lezingen en presentaties. Voor 1892 werd, vanaf 1799, het gebouw in de Roggestraat gebruikt als synagoge, nu is daar het Etty Hillesum Centrum gevestigd. Daarvoor was het de Joodse school en daarna was het het onderkomen voor het Filmhuis, nu te vinden naast de Schouwburg.

Het interieur van de synagoge.

foto: Henk Bruil

Henk van Baalen aan het woord tijdens de wandeling door Deventer.

foto: Henk Bruil

Na de Tweede Wereldoorlog is de synagoge in de Golstraat verkocht aan de Christelijke Gereformeerde Gemeente en heeft het pand in de Lange Bisschopstraat nummer 19 tot 1986 dienst gedaan als synagoge.

Voor degene die geïnteresseerd is in de Joodse historie van Deventer is het boek, geschreven door Henk van Baalen: 'Joods Leven Deventer & Omstreken' een aanrader.

Vanuit de Golstraat zijn we via de Walstraat, Sijzenbaanplein, Hagensteeg, Nieuwstraat (met zijn prachtig bewaard gebleven voormalige St. Jozefziekenhuis, nu hotel) naar het Noordenbergkwartier gewandeld en werden we onderweg voorzien van informatie en smakelijke verhalen. Hierbij werd weer eens duidelijk dat Henks kennis van de details van de geschiedenis van zijn stad enorm groot is.

Het is aanbevelenswaardig zijn verhalen te lezen in de serie 'Op weg naar de Soos', waarvan inmiddels vier delen zijn verschenen, verhalen over Deventer en omstreken, waaronder ook verhalen uit de gemeente Gorssel.

VERSLAG VAN DE EXCURSIE NAAR FRIESLAND OP 13 SEPTEMBER 2011

S. Ham-Coltof

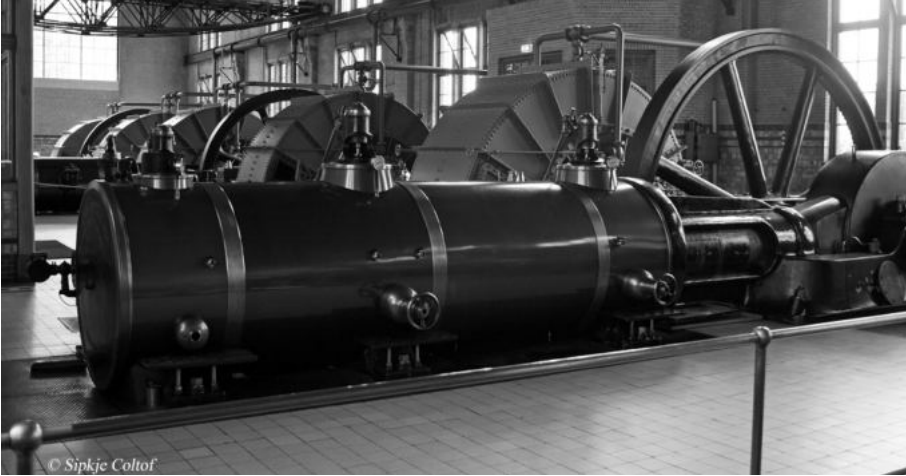
We vertrokken op tijd met een luxe bus naar Lemmer, waar we het ir. D.F. Woudagemaal hebben bezichtigd. Het gemaal uit 1920 is het grootste nog werkende stoomgemaal ter wereld en staat op de Werelderfgoedlijst. Het gemaal dient om het waterpeil van Friesland op peil te houden. Bij aankomst kregen we in het nieuwe, op 1 september 2011 geopende, bezoekerscentrum een ca. tien minuten durend filmpje over het opstarten van het gemaal. Na de film konden we koffie drinken in het restaurant van het bezoekerscentrum en daarna was er een rondleiding door het gemaal. Helaas was het gemaal nu niet in bedrijf, wel werd net een van de ketels opgestart, maar toen wij weer weggingen was de druk nog te laag om het gemaal in werking te zien.

E1 Het gemaal te Lemmer.

foto : Sipkje Colthof

Vanaf Lemmer reden we via een mooie route door Gaasterland. In Oudemirdum pikten we een vrouwelijke gids op. Zij deed zich voor als een boerenvrouw, die in opdracht van haar man in Hindeloopen een suikerbrood moest halen en dus met ons mee wilde liften. Als tegenprestatie vertelde zij een en ander over de omgeving waar we doorkwamen.

De stoomturbines.

foto : Sipkje Colthof

We kwamen o.a. langs de Gaasterlandse bossen uit de zeventiende eeuw. Het glooiende landschap van Gaasterland stamt uit de laatste ijstijd. Op onze route zagen we enige stelpboerderijen, die vooral in de periode tussen 1890 en 1940 gebouwd zijn en waarbij de woon- en werkruimte aan elkaar gebouwd werden. De woonruimte kreeg dan blauwe dakpannen en de werkruimte rode.

Eenmaal bij het IJsselmeer kwamen we langs het Mirnse Klif dat in de ijstijd ontstaan is door een opgeduwde keileemrug. Ook het Roode Klif, waar we later langs kwamen, is zo'n keileemrug.

Verder ging de route over een stuk zeeverende dijk en door Laaksum met de kleinste vissershaven van Europa.

Voordat we door Stavoren kwamen vertelde de gids de sage van het Vrouwtje van Stavoren. Stavoren kreeg tussen 1058 en 1068 stadsrechten en werd in 1285 lid van de Hanze.

Na Stavoren kwamen we nog door Molkwerum, gebouwd op acht eilandjes.

In de diverse plaatsjes zagen we een paar kerkjes met torens met een zadeldak, die altijd oost-west zijn gebouwd.

Het eindpunt van de rit door Gaasterland was in Hindeloopen. Er gaat een verhaal dat Hindeloopen in 779 door Noormannen verwoest zou zijn. In ieder geval heeft het sinds 1225 stadsrechten. De bloei van de stad was in de zeventiende en achttiende eeuw.

Na aankomst in Hindeloopen gingen we eerst kijken in een winkel met Hindelooper schilderwerk en naar een demonstratie van dit schilderen.

Daarna kregen we een lekkere Friese lunch in Restaurant 't Kalkoentje in Hindeloopen.

Na de lunch ging het weer verder, nu zonder gids, maar nog steeds over binnenwegen naar Kimsward bij Harlingen.

Kimsward is bekend om zijn vrijheidsstrijder uit de zestiende eeuw: 'Greate (spreek uit als Grutte) Pier' en de Laurentiuskerk. De kerk is gebouwd op een terp en het oudste gedeelte stamt uit 1050. In het pad naar de kerk is een cirkel verwerkt en in het midden van deze cirkel stond de rechter om rechtspraak te doen.

Greate Pier was een krijgsheer, vrijheidsstrijder en volksheld die leefde van 1480 tot 1520. Hij zou erg groot en krachtig zijn geweest. Zo gaat het verhaal dat hij eens op het land met een ploeg aan het werk was toen er drie vijandige soldaten kwamen en vroegen of hij wist waar Greate Pier woonde. Hij zou toen op zijn boerderij gewezen hebben zeggende: "Daar woont hij en hier staat hij", waarna hij de drie soldaten met de ploeg in één klap ont-hoofdde.

En met het verhaal van Greate Pier was de fantastische dag met veel zon en wel aardig wat wind helaas alweer voorbij. Langs deze weg wil ik de organisatoren bedanken voor hun geweldige inzet.

Greate Pier.

foto: Sipkje Colthof

DE METWARKERS VAN HET WALD

uit Den Schaorpaol 2, 2011

door L. Kemming

‘Woorden invullen uit liefde voor de streektaal’

*Broer en zus Roelof Boschloo en Bertha Kroeze Boschloo voor
boerderij De Baankreis*

(foto Loek Kemming)

De WALD-reeks voor de streektaal van de Achterhoek en Liemers zou nooit tot stand zijn gekomen zonder het werk van een grote groep ‘metwarkers’. Zij zijn het die trouw en volhardend de lijsten invullen met de dialectwoorden die zij kennen. Sommigen van hen zijn al vanaf het begin, nu meer dan dertig jaar geleden, bij het WALD-project betrokken. Hun inzet en volharding kunnen alleen maar verklaard worden door hun liefde voor hun geboortestreek en hun eigen taal. Doorgaans blijven de metwarkers op de achtergrond, maar met het uitbrengen van dit themanummer over de streektaal, wil de redactie van Den Schaorpaol deze belangrijke groep mensen een keer naar voren brengen.

Loek Kemming stelt een aantal van hen aan u voor.

‘Afgezien van de kleur die het ‘gif’ kun je ook intiemer met elkaar ‘praoten’

De setting is lieflijk. Boerderij De Baankreis is prachtig gelegen in de nabijheid van het Achterhoekse dorp Almen. De Berkel stroomt vlakbij, de zon staat boven het erf. Bertha Kroeze-Boschloo en Roelof Boschloo zijn allebei geboren en getogen op deze boerderij, waar hun vader vroeger en Roelof later een gemengd bedrijf hadden. Nu is De Baankreis vooral een kampeerboerderij; de dochter van Roelof zwaait er samen met haar man de scepter, Roelof woont bij ze in. Sinds Roelof weduwnaar is geworden en ook Bertha haar man heeft verloren, zoeken broer en zus elkaar dagelijks op. Meestal gaat Roelof naar Bertha in het dorp, maar vandaag is Bertha naar De Baankreis gekomen om over hun werk voor het WALD te vertellen. Ze delen de liefde voor de streektaal, al staat Bertha misschien wat berustender tegenover het verdwijnen daarvan dan haar broer. Zij ziet het als iets onontkooibaars. Roelof: "Ik vind het wel jammer dat het dialect minder wordt gesproken, er zijn zulke mooie woorden bij, met nuances die je in het Nederlands niet kent." Bertha geeft een voorbeeld: "De suker guurt uut de buul." Ze benadrukt dat het hier niet gaat om 'strooien', maar om suiker die uit een scheur in de papieren zak wegloopt. Ze realiseren zich dat hier niet alleen het verdwijnen van een woord of een uitdrukking aan de orde is, maar dat de hele wereld aan het veranderen is. Roelof: "Met het verdwijnen van het traditionele boerenbedrijf in de Achterhoek, zijn ook heel veel begrippen verdwenen. Het woord 'smakke' bijvoorbeeld. Een stuk gereedschap om plaggen mee te lichten uit het grasland."

De Baankreis

foto: eigen archief

Roelof en Bertha komen weliswaar uit een boerenmilieu, maar er was zeker ook aandacht voor andere, niet direct daaraan gerelateerde zaken. Roelof: “Vader was niet zo’n boer, in de dertiger jaren was hij betrokken bij de Crisis Controledienst. Verder was hij actief voor de Gelderse Maatschappij van Landbouw en een tijdlang voorzitter van de Gezondheidsdienst voor Dieren in Gelderland. Vader kon ook erg mooi voordragen.

Ik herinner me zijn voordracht van het verhaal ‘De Sikkenmage’, van G. van der Lugt. Hij kon toch zo mooi vertellen.” Bertha: “Moeder was nogal taalgevoelig, ze loste bijvoorbeeld cryptogrammen op. Zij was ook degene die begon met het invullen van de woordenlijsten voor het WALD. Na het overlijden van moeder in 1987 zijn wij daarmee doorgedaan.” Op de vraag of ze de woordjes altijd weet, geeft ze met een resoluut “tuurlijk!” antwoord. “Soms nog wel beter dan in het Nederlands.” Broer en zus zijn als enige bron verantwoordelijk voor de aanlevering van het Almens dialect. De taalgrens loopt wat hen betreft heel nauw rondom het dorp. Bertha: “Het Almens ‘loopt aan de randen wel over’, maar in Laren (dat is maar vijf kilometer verder) hoor je al een heel andere klank. En het Zutphens, dat vind ik minder mooi. Het invullen van de lijsten gaat ons heel gemakkelijk af, we kunnen het snel, zeker nu we het samen doen. Eerder deden we het ook wel met zijn drieën of vieren, dan was er wel eens discussie over het juiste woord.” Roelof: “ik zeg de woordjes en Bertha schrijft ze op.” Zowel Bertha als Roelof zien voor het Almens weinig toekomst. Bertha is er wat nuchterder over dan haar broer: “Het begon al in onze jeugd. Als kinderen spraken we Almens op het schoolplein maar in de klas Nederlands. Onze kleinkinderen zullen het niet meer spreken. Eén dochter en één zoon spreken het nog wel, maar hun kinderen niet meer. Het is gewoon zo, er is nu zo’n vermenging.” Roelof: “Mijn tweede vrouw kwam uit Aalsmeer, maar ik vond het toch zo fijn dat ze al na een paar jaar zo makkelijk het Almens sprak. Ik verbeterde haar wel eens een enkele keer, maar verder was het niet aan haar te horen dat ze niet van hier was. Ik vind het jammer dat de streektaal verdwijnt, afgezien van de kleur die het ‘gif’, kun je ook intiemer met elkaar ‘praoten’.”

HET BOERENLEVEN IN DE EERSTE HELFT VAN DE TWINTIGSTE EEUW (1)

A.J. ten Have

In de eerste helft van de twintigste eeuw waren er in onze streek heel veel gemengde bedrijven van 2 ha tot 10 ha en een beperkt aantal grotere bedrijven, die vaak eigendom waren van de vele kastelen die in onze omgeving voorkwamen, alsmede van instellingen. Op de bedrijven werd, naast koeien, varkens en kippen, ook vaak een paard gehouden. Daarnaast werden ook granen, aardappels, voederbieten etcetera verbouwd en had men een vrij grote groentetuin en wat fruitbomen.

Het grootste gedeelte van het jaar, ongeveer van maart tot en met oktober, was het hard werken en werden er lange dagen gemaakt. In de wintermaanden waren de dagen wat minder lang omdat er dan op het land weinig werk was. Er werd zes dagen per week gewerkt van de vroege morgen tot de late avond.

Men stond 's morgens op om ongeveer 5.30 uur en begon met het melken van de koeien, want de melk moest op tijd in melkbussen aan de weg staan als de melkrijder langs kwam om die naar de melkfabriek te brengen. De melkrijder bracht ondermelk mee terug. Deze melk was bijzonder geschikt om, gemengd met rogge-meel tot brij, als 'slobber' aan de varkens te voeren.

Oude melkrijder G. Schutte (Braoker Gait) in ± 1920. foto: eigen archief

De geleverde melk werd door de fabriek als ‘melkgeld’ maandelijks uitbetaald en de enveloppe met het geld erin werd tussen de deksel en de bus geklemd. Ook eventueel bestelde boter werd door de melkrijder op/in de melkbus gelegd. De boerin wist hoe laat de melkrijder terugkwam en haalde dit dan direct op.

Kunt u zich voorstellen dat dit zo gebeurde?

Het transport van de melk werd door de fabriek jaarlijks uitbesteed. Iedereen kon hierop meedoen door voor een bepaalde datum een briefje in te leveren met daarop welke rit en voor welke prijs men dit zou willen doen. De rit werd dan gegund aan diegene die dit voor laagste bedrag wilde doen. Aangezien voor dit werk veel belangstelling was, omdat dit een vast inkomen betekende, deed men ook wel eens voor twee ritten mee om niet het risico te lopen dat men zonder een rit kwam. Soms kreeg iemand wel twee ritten, maar dan was er altijd wel een gegadigde die een rit wilde overnemen. De prijs van een melkrit werd niet alleen bepaald door de lengte van de rit en de hoeveelheid melk, maar ook door de toestand van het wegennet ter plaatse. Van sommige ritten was bekend dat die in de herfst over bijna onbegaanbare wegen gingen. Door drassige grond en veel neerslag in de vorm van regen of sneeuw en slechte afwatering was er soms geen doorkomen aan. Het gevolg was dat men soms moest omrijden om niet vast te komen zitten in de modder of sneeuw. Wanneer men toch vast kwam te zitten moest men met hulp van de aanwonenden weer worden losgetrokken; dit kostte veel tijd en geld.

De winter bracht voor de melkrijders ook extra kosten met zich mee vanwege de gladheid tengevolge van sneeuw of ijzel. Men moest dan het paard ‘op scherp zetten’ (metalen stiften aanbrengen onder de hoefijzers) om uitglijden te voorkomen en toch de trekkracht van het paard te behouden.

Na het melken ging men brood eten of soms ook pannekoeken om vervolgens het vee meerdere keren per dag van voer en water te voorzien en andere dagelijkse werkzaamheden te doen, zoals de stal van de koeien uitmesten (de grup leeg maken) en daarna het vee van strooisel voorzien. Ook de varkenshokken werden dagelijks gestrooid en wekelijks uitgemest. Het kippenhok moest regelmatig worden schoongemaakt.

Ongeveer om twaalf uur werd er warm gegeten en daarna ging men weer verder met de werkzaamheden. Omstreeks 17.00 uur was het tijd voor een boterham (vesper) en daarna moest er weer gemolken en gevoerd worden. Vervolgens werden de overige werkzaamheden verricht en om ongeveer 21.00 uur werd pap gegeten en spoedig daarna ging men naar bed.

De koeien op de deel.

foto: eigen archief

De paardenstal met hakselkist.

foto: eigen archief

Vroeger werd op de boerderij zelf boter gemaakt (karnen) en soms ook nog kaas.

Op de kleinere bedrijven (de keuterboeren) ging de boer gedurende zes dagen per week elders werken en deed de boerin het meeste werk op de boerderij alleen. Vakantie kende men op het platteland nog niet, dit was alleen weggelegd voor de elite.

Op zaterdag was het de vaste gewoonte dat de tuin en ook het erf netjes werden geharkt (streepjes trekken).

Vroeger was de indeling van een boerderij met of zonder een bakhuis ongeveer als volgt: achter het woongedeelte was een grote ruimte, de deel, vaak met aan de ene kant de koeienstal met daarnaast een gang om bij het melken of uitmesten gemakkelijk achter de koeien te kunnen komen. Aan de andere kant waren wat varkenshokken en een paardenstal, waarbij over een breedte van ongeveer drie meter een ruif was aangebracht van waaruit hooi aan het paard kon worden gegeven, met daaronder een voerbak en daar weer onder een vrij grote ruimte voor de opslag van haksel, 'de hekselkiste' genoemd. Haksel bestond in die tijd uit zelfverbouwde haverstro, met het zaad er nog aan en met de hakselmachine tot stukjes gemaakt. Dit was het hoofdvoedsel van paarden en als die er mager bijliepen vanwege het vele zware werk dat ze moesten doen, sprak men van 'paarden die de haver verdienen krijgen ze niet'.

Op de deel werd het veevoer opgeslagen. Ook het kuilvoer had hier z'n plek. Omdat dit kuilvoer vaak een sterke geur had, drong het vaak door tot in het woongedeelte. Dit werd niet door iedereen op prijs gesteld, maar het hoorde erbij.

Behalve de boerderij was er meestal nog een schuur waarin wat varkenshokken waren en wat ruimte voor het jongvee. Bij bedrijfsuitbreiding bleek dit niet de ideale indeling te zijn en werd in veel gevallen de schuur vergroot om daar alle varkens in onder te brengen. De varkenshokken in de boerderij werden dan omgebouwd tot jongveestalling.

Van een toilet was toen nog geen sprake en daarvoor was er in de buurt van de koeienstal vaak een ruimte ('t huuske) afgetimmerd waarin een plank op een bepaalde hoogte was aangebracht, met daarin een gat waarop een deksel. Zo kon men z'n behoefte doen, die in veel gevallen direct werd afgevoerd naar de gierkelder. Aangezien er geen toiletpapier was werd vaak gebruik gemaakt van krantenpapier.

Ook was er geen douche en moest het wassen gebeuren in een teil, waarin water uit de pomp werd gedaan en een ketel heet water toegevoegd. Bij grotere gezinnen was het dan bijna lopendeband-

werk want de kinderen gingen er achter elkaar in en later ook de andere gezinsleden. Zo af en toe werd het water ververst.

Op zondag stond men minder vroeg op en werden alleen de noodzakelijke werkzaamheden gedaan. 's Morgens ging men naar de kerk en 's middags kreeg men bezoek of ging men op visite. Men ging dan om ongeveer 13.30 uur al weg, want men moest op tijd terug zijn om te eten, te melken en het vee te verzorgen.

Tijdens de visite werd eerst koffie of thee gedronken met koek en daarna was het de gewoonte dat men het bedrijf ging bekijken en zien hoe de gewassen er bij stonden. Eerst over de deel de koeien en de kalveren bekijken en dan naar de schuur om de varkens te keuren en vervolgens de kamp op naar de akkers, om te zien hoe de gewassen er bij stonden en of er veel gras in de wei was.

Na deze rondgang ging men weer naar binnen, waar de mannen dan meestal wat borreltjes dronken en de vrouwen 'schilletje' of ranja. De kinderen gingen ook mee naar de visite en kregen dan ranja of 'kinderrood'.

In die tijd was er op het platteland nog geen elektriciteit, waterleiding, gas, riolering, telefoon en televisie. Ook waren alleen in en rondom de dorpen de wegen verhard. Op het platteland waren het bijna allemaal nog zandwegen en ook van erfverharding was nauwelijks sprake.

Voor de watervoorziening voor het gezin en de veestapel was men aangewezen op waterputten die bij veel oude boerderijen aanwezig waren. Langzamerhand werd er steeds meer gebruik gemaakt van pompen die door de loodgieter zowel binnen als buiten geplaatst werden, zodat men op meerdere plaatsen op het bedrijf de beschikking had over water en er minder mee hoefde te sjouwen.

In de zomer, wanneer het warm weer was, moest de avondmelk en de melk in het weekeinde gekoeld worden tegen bederf (zuur worden). Dit gebeurde door de bussen met melk in een koelbak te zetten die dan gevuld werd met koud water, of met ringen om de bussen waar koud water doorheen stroomde.

Voor de watervoorziening van het vee in de weide was men aangewezen op water uit de kolken en slootjes, later werden pompen 'geslagen', zodat men dagelijks water kon pompen in daarvoor geplaatste betonnen waterbakken.

Voor verlichting werd in het achterhuis gebruik gemaakt van petroleumlampen (stallantaarns) en in het voorhuis van kaarsen of ook petroleumlampen.

In die tijd beschikte lang niet iedereen over een fiets. De voorverlichting van de fiets werd meestal verzorgd door een lamp die aanvankelijk brandde op carbid.

Kippenhok van de familie Woertman aan de Kapelweg. foto eigen archief

Al spoedig werd de verlichting van de fietslamp verzorgd door een dynamo. Door de dynamo op het achterwiel te monteren en de fiets op een standaard te zetten kon men door te fietsen ook de kamer, de deel of de stal verlichten. Ook hadden sommige mensen een knijpkat - een soort zaklantaarn die werkte volgens het dynamo-principe. Een handige oplossing als men 's avonds in het donker op pad moest om de weg te vinden. Al snel daarna kreeg men gas in flessen waarmee een betere verlichting en koken op gas mogelijk werden. Voor de verlichting van de kippenhokken maakte men gebruik van speciale petroleumlampen die de petroleum vergasten (petromaxlamp genoemd). Deze lampen gaven een heel fel licht. Dit verlichten van de kippen was nodig, want een kip heeft veertien uur licht nodig om ook in de wintermaanden constant eieren te kunnen produceren.

Het ophalen van afval zoals nu het geval is door middel van de grijze en de groene container kende men niet, evenmin als de huidige glas- en papiercontainers. Er was in die tijd trouwens ook veel minder afval. Het afval uit de keukens werd aan de varkens gevoerd en in het dorp opgehaald door de schillenboer, die dit ook tot veevoer verwerkte. Lege flessen waren er niet, omdat de melk die de melkboer in het dorp afleverde via een fust in het melkkan-

netje van de klant werd gedaan; melkproducten in papierverpakking waren er nog niet. Wanneer men de fles jenever of andere fles leeg had, ging men naar een herberg in de buurt om die weer te laten vullen. Bier werd alleen gedronken in de kroeg, waar het getapt werd uit vaten; conserveren in blik was toen nog niet gebruikelijk. Er was maar weinig papieren verpakking van kruidenierswaren en ook dat werd in de kachel verbrand. Het afval uit de tuin werd op de mestvaalt gebracht en het groenafval in het dorp werd tot compost verwerkt. Al het andere afval dat niet geschikt was om in de kachel te verbranden werd in het voorjaar naar het paasvuur gebracht.

Vanaf maart ging men gier uit de gierput, die inmiddels vol was geraakt, uitrijden op de akkers of het weiland en de stalmest uit de mestvaalt werd naar het land gebracht. Eerst werd het aan hoopjes van de mestkar getrokken, daarna werd het uitgestrooid en werd het land geploegd. Het geploegde land ging men daarna eggen en dan kon men het zaad van de rogge, zomergerst en zomertarwe met de hand vanuit het zaaivat strooien en daarna ondereggen.

Vervolgens moest het voederbietenzaad en eventueel wat wortelzaad op rijen worden gezaaid. Dit gebeurde met een kleine zaaimachine die men zelf had of die men leende van de buurman.

Ook de aardappels moesten worden gepoot en dit gebeurde door met de schop gaten te maken langs een gespannen lijn of met een aardappelpoter, waarmee men twee of drie gaten tegelijk kon maken en meteen het volgende gat gemaakt kon worden.

In het eerste geval werden de aardappels in de langs een lijn gemaakte gaten gegooid en bij het maken van de gaten voor de volgende rij gaten weer dichtgegooid. Wanneer met een aardappelpoter werd gepoot werden de aardappels in de gaten gegooid en die met de voet dichtgetrapt. Bij het inwerpen van de aardappels moesten ook de boerin of de kinderen vaak helpen.

De weideafrastering moest worden nagekeken of die nog in goede staat verkeerde en zo nodig moesten nieuwe palen worden gezet en versleten draden vernieuwd, want half april moest het jongvee naar buiten.

Vrijwel alle boerenwerk gebeurde door paardenkracht. Men gebruikte hiervoor vaak het Belgische trekpaard. Een rustig, zwaar, robuust en sterk trekpaard. Later werden ook andere paardenrassen gebruikt, totdat de tractor z'n intrede deed.

Ook de groentetuin moest worden bemest, gespit, ingedeeld en klaargemaakt om te zaaïen en te poten, tevens moesten de bonenstokken worden gezet.

Voor de onkruidbestrijding in de granen werd gebruik gemaakt van kalkstikstof dat het onkruid vernietigde en tegelijk een stikstofbemesting was. Dit werd met de hand gestrooid vanuit een zaaivat en moest gebeuren bij windstil weer, bij voorkeur 's morgens vroeg als het gewas wat vochtig was. Het was erg stoffig spul om te strooien en een onaangenaam karwei.

Elke week ging de boer met paard en kar naar de plaatselijke molenaar of landbouwcoöperatie om graan te laten malen en meteen voer mee te brengen voor de koeien, varkens en kippen en zo nodig ook kunstmeststoffen.

Het gebruik van de stortkar voor de kleinere klussen. Foto: eigen archief

Inmiddels werd het ook tijd om aan onkruidbestrijding te doen bij de aardappels en de voederbieten. Aangezien deze op rijen stonden kon men gebruik maken van een schoffelmachine, die in werkbreedte verstelbaar was. Deze moest handmatig worden voortbewogen om daarmee tussen de rijen te schoffelen. Dit ging veel sneller dan normaal schoffelen of hakken. Daarna kon men met de hak of schoffel het onkruid dat nog in de rijen stond verwijderen. De voederbieten werden dan op kleine polletjes gehakt en later met de hand op 'één' gezet. Het was noodzakelijk bij zowel de aardappels als de voederbieten het onkruid vaker dan één keer te bestrijden.

Begin mei gingen ook de melkkoeien naar buiten, eerst alleen overdag; 's avonds werden ze weer op stal gezet. Al vrij snel gingen ze dag en nacht naar buiten en dan moesten de koeienstallen worden schoongemaakt. Deze maakte men eerst gedurende twee dagen regelmatig nat, zodat het vuil los kon weken en daarna werd met borstel en bezem de stal volledig schoongemaakt. Ook de muren werden weer netjes gewit; de onderkant tot een meter hoog grijs (of zwart met 'vuurlak') en de rest wit.

Ongeveer half mei was het tijd om de aardappels aan te aarden met een aardappelploegje, getrokken door mankracht, pony of paard, terwijl het ploegje door iemand werd gestuurd die tevens de ploegdiepte bepaalde. Dit anaarden van de aardappels werd gedaan om het laatste onkruid zoveel mogelijk onder te ploegen, maar ook om te voorkomen dat de aardappels 'bloot' kwamen te liggen. Het was ook makkelijker bij het rooien, omdat men de rijen dan goed kon zien en er minder grond verzet hoefde te worden.

Dan werd het tijd voor de hooioogst en werd begonnen met het maaien van het hooigras. Dit gebeurde aanvankelijk door het gras met de zeis te maaien. Dit was zwaar werk en nam veel tijd in beslag. Enkele wat grotere boeren hadden daarvoor inmiddels een maaimachine met een messenbalk, waardoor een mes heen en weer werd bewogen, aangedreven via de wielen en een krukas, waardoor het gras werd gemaaid. De machine werd door paarden getrokken. Ook de burenen werden zo dikwijls geholpen.

Het gras moest met de greep (riek) worden gestrooid om beter te kunnen drogen en vervolgens meerdere keren met de hooihark gekeerd en als het droog was op 'kidden' geharkt of aan hooioppers gezet om het later met de hooiwagen binnen te halen.

Hooi op de wagen laden was een vak, waarbij 'wissen' hooi als het ware gevouwen werden, zodat het beter bleef liggen. Wanneer de vracht helemaal vol was, werd de wezenboom aangebracht om de lading goed vast te klemmen. Bij het aanbrengen van de wezenboom mocht de 'hooilader' daar nooit op gaan zitten maar er altijd naast om deze naar beneden te drukken. Dit omdat wanneer bij het vastklemmen van de wezenboom het touw zou breken men van de wagen zou kunnen worden geslingerd. Hiermee zijn in het verleden vaak ernstige ongelukken gebeurd, soms met dodelijke afloop.

Bij goed hooiweer was het altijd al warm en ook dat droge hooi gaf nog warmte af. Bovendien is hooi op de wagen steken en hooi laden zwaar werk en bij het lossen was het vaak nog warmer. Het hooi moest meestal gelost worden op de deel in de 'hilde' boven de koeien, of achter het huis door een luik naar de hooizolder.

Hier worden de garven aan gasten gezet.

foto: Arjan Meijerink

Het binnenhalen van de rogge.

foto: Arjan Meijerink

In beide gevallen was dat onder de pannen waar de zon op stond te branden. Zo moest er menig zweetdruppeltje worden weggewist. Als men dan nog ruimte tekort kwam, werd het hooi in een hooiberg gepakt of aan een hooimijt gezet.

Na de hooioogst volgde al spoedig de graanoogst. Op de kleinere bedrijven vond het oogsten plaats door het graan te maaien met de zicht (sikkel) en de mathaak (pikhaak) en tot garven gevormd, die met twee zelen werden gebonden. Enkele grotere boeren hadden een grasmaaimachine omgebouwd tot 'aflegger'. Door het plaatsen van een tweede zitplaats en een beweegbaar bord achter de maai-balk was het mogelijk om hiermee het graan te maaien. De tweede man moest dan dit beweegbare bord met de voet bedienen en met een lange stok het graan tot garven scheiden. Omdat bij deze manier van maaien de garven wat korter waren, werden die soms maar met één zeel gebonden.

Later op de dag werden de garven aan gasten gezet van meestal zes garven en met een zeel samengebonden.

Als het graan droog was werd het op de wagen geladen en bij de boerderij in de graanberg gepakt of aan een mijt gezet.

Bij de graanoogst moesten de kinderen de aren rapen die op het land waren achtergebleven, waarvoor ze dan als beloning wat snoep of zakgeld kregen.

Het was de gewoonte dat tijdens de hooi- en de graanoogst vóór de middag de koffie en ná de middag de thee in het weiland of op de akker werden genuttigd, om het werk zo min mogelijk te onderbreken.

Als het graan was binnengehaald moest het stoppeland zo snel mogelijk worden geploegd om daar het zaad van de stoppelknollen te zaaien, want dit moest voor 10 augustus zijn gezaaid om een goede opbrengst te krijgen. Deze waren bestemd om in het najaar te plukken om aan de koeien te voeren, eventueel in te kuilen of soms als groenbemesting onder te ploegen. Veel boeren plukten een paar beste knollen om deze apart te zetten voor zaadwinning voor het volgend seizoen.

In september werden bij mooi zonnig en droog weer de aardappels gerooid. Hierbij werkte het hele gezin mee, soms met familie en bureu. Het was dan een drukte van belang. In deze omgeving werden ze meestal met de greep (riek of speciale aardappelvork met vier brede tanden) uit de grond gestoken. Men begon 's morgens al vroeg met het rooien, waarbij ook de boerin soms wel hielp en als de aardappels opgedroogd waren, werden ze opgeraapt in verschillende groottes, namelijk: consumptieaardappels, pootaardappels

Aardappeloogst aan de Kletterstraat. Het hele gezin helpt mee.

foto: eigen archief

om volgend jaar te poten en de kleintjes voor in de fornuispot, deze werden gekookt en aan de varkens gevoerd. Samen met roggemeel was dit een uitstekend voer. De aardappels van de eerste oogst zaten dun in de schil en konden in plaats van geschild geschrobd worden, meestal met een oude klomp.

Meestal werd een vrij groot stuk land met aardappels verbouwd, want wat teveel was werd geschikt gemaakt voor veevoer. Voor direct gebruik werden er wat opzij gezet en de rest in de kelder opgeslagen of in de kuil gemaakt, voor de winter goed afgedekt met stro en nog wat blad en daarover aarde om ze tegen strenge vorst te beschermen.

In oktober werden de voederbieten gerooid, in deze streek ook 'mangels' genoemd. Deze werden uit de grond getrokken, van het blad ontdaan, naar de kuil gebracht en eveneens ondergedekt om ze later aan de koeien te voeren als de stoppelknollen op waren.

Het bietenblad werd vaak aan het vee bijgevoerd in de wei, als het gras bijna op was. De melkkoeien werden 's nachts al in de stal gebracht om gedurende de wintermaanden helemaal naar de stal gaan.

Vervolgens werd het vrijgekomen land geploegd om daar de wintergranen als rogge, gerst en tarwe te zaaien.

Als de koeien op stal stonden, was het meeste werk op het land gebeurd, maar dan was er meer werk met het voeren en afmesten dan in de zomer. Het voer moest dan aangevoerd worden. Eerst de stoppelknollen en later de voederbieten uit de kuil. Voordat de voederbieten (mangels) gevoerd konden worden werden deze eerst gesneden met de bietensnijmachine.

Als het een aantal maanden wat minder druk was, werd het tijd om de granen die in de zomer waren geogst en opgeslagen, te gaan dorsen. De dorsmachine kwam dan van boer tot boer om het graan te dorsen en dit gebeurde twee à drie keer gedurende de wintermaanden.

Dorsen bij de familie Pasman aan de Harfsensesteeg. foto: eigen archief

Daarvoor was nogal wat mankracht nodig en daar hielpen de buren elkaar (burenhulp).

Aanvankelijk moest het stro van het gedorste graan nog met de hand gebonden worden, maar later werd het stro automatisch tot schoven gebonden door een zelfbinder.

In deze periode werden de aardappels voor de varkens gekookt in de fornuispot.

Ook was er de houtverkoop van overtollig hout in de bossen en ook van 'slaghout', dat eens per zeven jaar gekapt moest worden. Daarvan werden dan vaak een of meerder percelen gekocht die geschikt waren voor brandhout en ook om palen voor de afrastering van het weiland uit te sorteren. De losse takken werden samengebonden tot bossen en dienden als aanmaakhout voor de kachel en het stoken van de fornuispot om heet water te krijgen voor de was en voor de slacht. De voorraad werd opgestapeld om te drogen - de zogenaamde houtmijt.

Wat teveel was werd verkocht aan bakkers, die daar de bakovens mee stookten. De mooie takken van berkenhout werden apart gehouden om daar berkenbezems van te maken.

Dan was er ook tijd om de sloten schoon te maken voor een goede afwatering en allerlei andere karweitjes die gedurende het jaar waren blijven liggen.

Tot hier toe is er alleen maar iets verteld over de werkzaamheden die de boer op het bedrijf allemaal deed. In de volgende uitgave van Ons Markenboek komen de werkzaamheden van de boerin aan de orde.

SPONSORS VAN DE ELF MARKEN

Almen:

Bouwbedrijf Geers BV, Kapelweg 22A
 Bouwbedrijf Rothman, Scheggertdijk 21
 De Mosterdwinkel, Dorpsstraat 39
 Geert de Groot fotograaf, Bakkersteeg 2
 HCR De Hoofdige Boer, Dorpsstraat 38
 Hotel Conferentiecentrum Landgoed Ehzerwold, Ehzerallee 14
 Installatiebedrijf Pladdet, Scheggertdijk 41
 Loonbedrijf Almen-Harfsen, Kapelweg 22
 Van de Straat Verhuizingen, Heuvelweg 2

Eefde:

Autobedrijf Lenselink BV, Schoolstraat 11
 Autoservice Eefde, Zutphenseweg 73
 Boomkwekerij Knol BV, Jodendijk 51
 Bouwbedrijf Nijenhuis Menkveld, Mettrayweg 30
 Brouwer Autoschade, Teenkweg 4
 C 1000 Versluis, Schurinklaan 16
 Dijkerman Rietdekkers, Scheuterdijk 23
 Kamphuischilders.nl, Kokstraat 37
 Kwekerij De Veldsprong, Scheuterdijk 16
 Tuin en Kunst op Klein Dennenbosch, Jodendijk 25
 Onstenk Fietsen, Zutphenseweg 126
 Regiobank Gorssel Eefde, Kokstraat 37
 Schoonmaakbedrijf Frederiks VOF, Julianalaan 37
 Te Loo Transportbedrijf, Zutphenseweg 95
 Tuincentrum De Blaakhof, De Blaak 15
 Woningschouw BV, Kapperallee 91

Epse:

Aannemersbedrijf H. Hietbrink Epserenk 26
 Autobedrijf Preuter, Lochemseweg 15
 Bouwbedrijf Huisman BV, Lochemseweg 6
 Chinees spec. & wokrestaurant De Rozentuin, Deventerweg 40
 Installatiebedrijf Eefting, Lochemseweg 26
 Installatiebedrijf Haarman, Lochemseweg 10
 Veldwachter Rietdekkers BV, Dortherweg 43

Gorssel:

Bouwbedrijf Dolleman BV, Elfuursweg 17
 Brinkman Super, Nijverheidsstraat 22
 Camping Jong Amelte, Kwekerijweg 4
 Eetcafé De Hoek, Joppelaan 5
 Hekkelman Bouwbedrijf Gorssel, Zutphenseweg 28
 HCR De Roskam, Hoofdstraat 26
 Kamphuis&Visser Bouwcoördinatie Arch., Molenweg 32
 Kantoorboekhandel Bechtle, Hoofdstraat 40
 Keunststudio Stormink, Hoofdstraat 25
 Kreeftenberg Mode en Linnen, Nijverheidsstraat 1
 Loonbedrijf H. Boschloo & Zn, Gorsselse Enkweg 2A
 Rabobank Graafschap-Noord, Hoofdstraat 48
 Schildersbedrijf D.G. Wesseldijk BV, Hoofdstraat 44
 Smits van Waesberghe Makelaars, Hoofdstraat 39B
 Thoma & Bennink's Landerijenbureau, Hoofdstraat 47
 Touwslagerij Steenbergen, Veldhofstraat 10A
 Welkoop H.H. Berndsens, Molenweg 38
 Weijler & Weijler tandartsen, Hoofdstraat 7
 Woningstichting De Groene Waarden, Nijverheidsstraat 8

Harfsen:

Aannemersbedrijf Haarman, Lochemseweg 107
 André Brummelman Rietdekkersbedrijf, Zeedijk 5
 Café Buitenlust, Lochemseweg 132
 De Haarbroekse Vijvertuin, Harfsensesteeg 40
 Fa. Beltman, Haarbroeksteeg 4
 Garagebedrijf Henk Slettenhaar, Lochemseweg 161C
 Gerjak BV, Holtmark 2
 Grond- en Straatwerken Fa. Schoneveld Harfsen, Koelerweg 1
 Henk Klein Ovink Uitvaartverzorging, Wittendijk 6
 Schildersbedrijf G.J. Wesseldijk VOF, Lochemseweg 121
 Wichers Bouw en Restauraties, Braakhekkeweg 12
 Recreatiepark De Huurne, Harfsensesteeg 15

Joppe:

Aannemersbedrijf Klein Haar, Bathmenseweg 2A
 Het Bosrestaurant Joppe, Joppelaan 100
 Bouwbedrijf Enderink BV, Lochemseweg 64
 De Zevensprong, Dortherdijk 6
 Hertenfarm De Langekamp, Joppelaan 116
 Loon- en Grondverzetbedrijf Vrielink, Joppelaan 81
 N.M.J. Schrijver Rietdekkersbedrijf, Joppelaan 102

Technisch buro Bruggeman VOF, Oxeerweg 4
Kring van Dorth:
Camping De Vlinderhoeve, Bathmenseweg 7
Stayokay Gorssel, Dortherweg 3

Lochem:
Grondweg BV, Hanzeweg 17
Kreunen Bouw Lochem BV, Hanzeweg 11-13
Woningcorporatie Viverion, Larenseweg 28
Zweverink Muziek, Zwiapseweg 80
Installatiebedrijf Draaijer, Aalsvoort 2

Warnsveld:
Dijkman Bouw BV, Lage Weide 29

Zutphen:
Dekker Lingerie, Korte Hofstraat 1
Dieperink Transport, Loohorst 6
Kamphuis Hoogwerkers BV, Loohorst 7
Koninklijke Hesselink BV Grafmonumenten, Gerritsenweg 6
Rexwinkel BV, Hermesweg 19
RS Schildersgroep BV Liebrand & Schooltink,
Verlengde Ooyerhoekseweg 16
Slütter Wighers & Visschers, Thorbeckesingel 33

Inlichtingen over sponsoring bij de penningmeester.

Het lidmaatschap loopt van 1 januari - 31 december.

Opzeggen van het lidmaatschap dient te geschieden vóór 1 december.

De contributie bedraagt € 16,00 per jaar per gezin. De leden buiten de gemeente betalen hiervoor € 3,00 extra als bijdrage in de portokosten. Hiervoor heeft men vrije toegang tot de vergaderingen, lezing- en dia-avonden. Tevens wordt elk kwartaal Ons Markenboek gratis toegezonden. Betaling van contributie, bijdragen of giften kan op de rekening van de vereniging nr. 3014.05.611 bij de Rabobank 'Graafschap Noord' t.n.v.: Oudheidkundige Vereniging De Elf Marken. Voor contributiebetaling wordt de voorkeur gegeven aan een machtiging.

Publicatie of overname van artikelen uit Ons Markenboek is alleen toegestaan met toestemming van de voorzitter van de redactiecommissie. Kopij te zenden aan een van de leden van de redactiecommissie, bij voorkeur via e-mail.

Het verenigingsgebouw Het Tramstation, Van der Capellenlaan 4 te Gorsseel, is op dinsdagmiddag geopend van 14.00 - 16.00 uur en op donderdagmorgen van 10.00 - 12.00 uur. De tweede dinsdag van de maand kan men hier terecht voor bibliotheek en genealogie. In Het Tramstation beschikken wij over kopieën op microfiche van het bevolkingsregister tot 1940.

Het gemeentearchief is ondergebracht bij het Regionaal Archief Zutphen, tel. 0575-512157, www.regionaalarchiefzutphen.nl.

U kunt hier terecht van dinsdag t/m donderdag van 9.00 - 17.00 uur.

Het Gelders Archief.

Openingstijden dinsdag tot en met vrijdag van 10.00-17.00 uur en elke tweede zaterdag van de maand van 09.00-17.00 uur. Gelders Archief, Markt 1, 6811 CG Arnhem, tel. 026-3521600, www.geldersarchief.nl

